

(d)

NOTES SOBRE SUBJECTIVITAT I EXPERIÈNCIA

FINA BIRULÉS
Universitat de Barcelona

...And yet, except for us,
The total past felt nothing when destroyed
Wallace STEVENS

Mai com en els darrers temps, s'havia escrit o publicat tant sobre la necessitat de donar raó d'*experiències altres*, de trobar narracions o relats que concedeixin visibilitat a les accions i passions de subjectes que, fins fa poques dècades, havien quedat relegades dels corrents dominants en la història i el pensament. ¿De què es parla quan en aquests escrits s'al·ludeix a l'experiència de les dones, dels gais, de les lesbianes, etc.¹ amb l'ànim de donar visibilitat i generar nova memòria històrica? En termes generals, en les històries que tracten de documentar l'experiència de grups de baixa representació o de la meitat femenina de la humanitat sembla que el terme experiència és usat per tal d'indicar un *conjunt donat* de vivències que, tan bon punt aconseguim fer-lo palès, hauria de transparentar de manera gairebé immediata una forma d'identitat (Scott, 1991).

L'objectiu del meu escrit és subratllar el fet que a la majoria de debats filosòfics contemporanis –i no en són una excepció, com sabem, els vinculats a la teoria feminista– hi juga un paper destacat un antic terme de ben difícil definició: el d'*experiència*.

De què parlem quan parlem d'experiència?

El terme 'experiència' prové del llatí *ex-perior*, provar, comprovar, posar a prova, però també intentar, temptar, "passar a través de". En un primer moment té, doncs, un *contingut actiu*, clarament processual; *experiència* significava sobretot reconeixement, investigació, examen². Però amb el temps es produí un progressiu desplaçament en el significat del terme i semblà anar fent camí una significació *més passiva*, receptiva.

¹Aquest enutjós etcètera del qual parla Judith Butler, tot indicant que amb aquest mandrós apèndix –que, de fet, no vol dir res– ens donem el poder descarat i desorbitant de no continuar la sèrie, i alhora ens disculpem pel fet d'ésser incomplets.

²Grimm, Jacob i Wilhelm, *Deustches Wörterbuch*, Leipzig 1862, citat per Koselleck, Reinhardt (2001).

Al llarg de la primera modernitat l'experiència fou desproveïda de la seva dimensió activa dirigida cap a la investigació; fins i tot, en el llenguatge ordinari quedà palesa una reducció que limità *experiència* a percepció sensible, a presència. Així, avui dia parlem sovint d'experimentar tot indicant el simple fet de percebre –de sentir– les coses, sense que pressuposem cap mena de moviment o d'investigació previs. De manera que, a poc a poc, hem anat entenent allò experimentat com el real i, alhora, com oposat a allò pensat. Es podria dir que en la reducció del seu significat es prefigurava un dels reptes en què encara ens trobem embolicades: com es relacionen la “vida” i la història com a ciència?

En la mesura en què podem entendre la filosofia com l'art de formar, d'inventar, de fabricar conceptes, i d'analitzar els nusos al voltant dels quals es trenen les xarxes conceptuals que ens permeten d'aprehendre el real i el propi present, una de les tasques de què el pensament actual ha de fer-se càrrec és la de traçar una mena de cartografia de conceptes lligats directament o indirecta a alguns dels usos que fem del mot experiència en els debats als quals al·ludia al principi.

Així, des de la consciència que el terme experiència desafia qualsevol definició, m'aturaré en dos dels seus usos:³

El primer és el que trobem, a l'àmbit de la reflexió actual, quan acostumem a caracteritzar la modernitat en termes de progressiva pèrdua d'experiència, d'empobriment de la vida quotidiana, d'acceleració dels temps històrics. En trobem exemples en les paraules de Giorgio Agamben, que alhora es fan ressò de les de Walter Benjamin: “L'individu modern a la nit torna a casa extenuat per un guirigall d'esdeveniments –divertits o tediosos, insòlits o comuns, atroços o plaents– sense que cap s'hagi convertit en experiència” (Agamben, 2001, p. 8), o en les de Carmen Martín Gaité quan es lamentava, fa més d'una dècada, de la inhabilitat actual d'adquirir memòria, de conservar en el record, tot indicant que aquesta particular incapacitat de la vida quotidiana contemporània per a traduir-se en experiència és el que la converteix en insuportable i opressora.

En aquest cas, el significat d'“experiència” sembla acostar-se a aquella temptativa de definició que, més de vint anys enrera, va proposar Reinhardt Koselleck: podem entendre l'experiència com “un passat que ha quedat incorporat al present i, per això, és susceptible d'ésser recordat” (1993, p. 338). De manera que l'*experiència* tindria a veure bàsicament amb la memòria, amb la *transmissió*, amb el fet de que, per dir-ho així, en la pròpia experiència sempre n'hi trobem d'aliena. Com escrivia Gertrude Stein: “En primer lloc, vaig néixer, això no ho recordo, però m'ho recordaven molt sovint” (2000). Així, en aquest context, l'*experiència* es trobaria vinculada a la *repetició* o a allò que cada generació transmet a la següent i, per tant, es trobaria connectada també amb algun *tipus de continuïtat*. De tota manera, no es tracta de la continuïtat additiva o cronològica del passat històric, sinó que més aviat es podria comparar, tot fent servir una imatge de Christian Meier, amb la porta de vidre d'una rentadora on, de tant en tant, apareix una de les peces de la roba que està girant a l'interior.

³ Per a una caracterització d'altres exemples d'us del terme experiència veieu Williams (1988).

L'experiència estaria orientada fonamentalment a la protecció de les sorpreses, a un saber que té a veure amb haver traçat un cert lligam entre el passat i el futur, entre el vell i el nou, entre record i expectativa. I, en aquest ús, el terme experiència té clares afinitats i vincles amb d'altres com són ara *autoritat* o *saviesa pràctica*, i no pas amb els de coneixement o de ciència –no es tracta de l'experiència tal com l'entén l'empirisme modern–, ja que aquí els vehicles són la *paraula* o la *llengua* i el *relat*.

Podem localitzar el segon ús en les recomanacions de no esquivar el *xoc* de l'experiència en la comprensió d'allò que ens passa. Recomanacions com la de Hannah Arendt de “pensar sense baranes”, d'encarar directament l'esdeveniment i tractar de comprendre'l en la seva especificitat, sense cap “airbag” que ens serveixi per protegir-nos del seu impacte o que redueixi el nou al vell, l'inèdit a allò ja conegut. En aquest cas, l'*experiència* sembla indicar justament allò nou, allò que no té antecedents, allò no reductible a tot el que ens resulta familiar. L'*experiència* té a veure aquí amb el que se'ns fa present de manera immediata i que no resulta comprensible per la mediació del que ja coneixíem, té a veure amb una ruptura de la continuïtat. Es podria dir que aquest ús del terme sembla donar raó al *dictum* de “per a comprendre no n'hi ha prou amb haver comprès” (Finkelkraut, 1999, p. 84) o recordar-nos que en la història humana sempre pot ocórrer quelcom diferent del que esperàvem. (En la història sempre s'esdevé quelcom més o menys del que es troba contingut en les dades prèvies.)

En aquest cas, i a diferència de l'anterior en què l'experiència estava orientada a protegir-nos dels ensurts, i on obtenir experiència d'alguna cosa significava eliminar la novetat, treure el seu potencial de *xoc*, l'experiència es troba vinculada a la categoria de *novetat*, a la d'*interrupció*, *alteritat*, *discontinuitat*.

De tota manera, si l'anterior ús semblava apuntar a la idea d'una saviesa pràctica, que habitualment considerem que s'adquireix amb l'edat madura, cal dir que, en el límit, l'experiència de la persona sàvia és contradictòria, ja que, també en el límit, la vida i la natura són multiformes, estan fetes tant de continuïtat com de discontinuitat.

Experiència i subjectivitat

Al meu entendre, en les històries que tracten de documentar l'experiència de la meitat femenina de la humanitat s'hi combinen i entremesclen, com a mínim, els dos usos del terme que acabo de caracteritzar de manera esquemàtica. En el cas de l'experiència femenina es dóna, *de facto*, una estranya mescla de pèrdua d'experiència, pèrdua de transmissió oral d'un passat que s'anava incorporant al present com un llegat de mares a filles o d'àvies a nétes i que en la modernitat ha romàs sempre en l'àmbit del privat, i alhora ens trobem davant d'una voluntat reflexiva d'incorporació del passat en el present⁴. De manera que la nostra és una

⁴No cal dir que, en aquest punt, també caldria investigar el fet que en tota forma d'experiència, en tant que passat incorporat al present, hi ha un cert oblit, hi ha quelcom que deixem enrera. Vull dir que no cal oblidar aquella accepció del terme segons la qual l'experiència és alguna cosa similar a un saber de l'absència, de la pèrdua.

experiència feta a la vegada de continuïtat i discontinuïtat. D'altra banda, i en la mesura que la tradició cultural dominant és essencialment androcèntrica, sovint les dones actuals ens trobem en la situació d'haver de pensar com si mai ningú no hagués pensat abans, com si ens veiéssim obligades a encarar el xoc de l'experiència, com si sempre estiguéssim començant.

Una recerca que ens acostés a una cartografia més àmplia i completa dels usos del terme 'experiència' ens oferiria de ben segur recursos per tal de pensar l'experiència femenina sense necessitat d'apel·lar a aquell conjunt de vivències donades que suposadament es tradueixen de manera automàtica en definicions essencials d'una identitat femenina o d'una identitat *altra*. Ara bé, això suposaria explorar i endinsar-nos també en el nexa que hi ha entre el mot 'experiència' i categories com són ara les de *vivència* i de *prova*.

Efectivament, en el marc dels estudis que donen raó de la vida d'individus omesa en les narracions del passat, sovint trobem una certa assimilació d'*experiència* i *vivència*. I en aquests casos sembla que la indubitabletat, característica de les vivències subjectives, els autoritza a parlar a la "prova de l'experiència": com si el lloc del sentit de les accions es trobés en les vivències del subjecte i, per tant, n'hi hagués prou amb fer-les visibles. Però cal dir, tot seguint a la historiadora Joan W. Scott (veieu més amunt), que, amb aquesta "prova de l'experiència", es reproduïxen i naturalitzen les identitats en lloc de qüestionar-les. I això tant si entenem l'experiència a través de la metàfora de la visibilitat com si ho fem a través de qualsevol altra via que consideri que el significat és transparent. Penso que el veritablement important és mostrar la historicitat de categories com ara homosexualitat, heterosexualitat, masculinitat, feminitat, etc. i, per tant, el treball rau en fer palesos –i interrogar-se sobre– els processos de la seva creació i de la seva transformació.

Un treball d'aquestes característiques ens permetria qüestionar els insistents discursos que, des de fa un cert temps, invoquen, per tal de fer front a la proliferació d'*experiències altres* i a la temptació d'identitats essencials, el dret a la indiferència o un cert tractament de les diferències que les converteixi totes en indiferentment diferents. Aquests discursos solen presentar-se com a crítiques del relativisme generat per l'èmfasi en el fragment, en el particular, en la pluralitat d'experiències de la dècada de 1980, quan en realitat semblen apostes a favor d'un senzill i esquemàtic retorn pendular a l'antic model d'un discurs neutre. Com si el simple retorn als vells ideals il·lustrats fos l'única via per a un pensament amb connotacions utòpiques i crítiques, com si després d'un període de tímida visibilitat d'*experiències altres*, el desitjable fos purament i senzillament un procés d'autoesborrament de totes les diferències i una restitució d'allò que *de veritat* és valuós. Com deia –no fa gaire i amb molt d'encert– Laura Freixas (2003, p.26), avui la moda és ser "políticament incorrecte", gairebé ningú se n'escapa: és el "posat intel·lectual més comú, l'actitud, en fi, culturalment correcta".

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGAMBEN, Giorgio (2001), *Infancia e historia*, Buenos Aires, Adriana Hidalgo Editora.
- FINKIELKRAUT, Alain (1999), *La ingratitud*, Barcelona, Anagrama.
- FREIXAS, Laura, "La mejor poetisa", *La Vanguardia*, 14.VII. 2003.
- KOSELLECK, Reinhart (1993), *Futuro pasado*, Barcelona, Paidós.
- (2001), *Los estratos del tiempo: estudios sobre la historia*, Barcelona, Paidós.
- NANCY, Jean-Luc (1996), *La experiencia de la libertad*, Barcelona, Paidós.
- OAKESHOTT, Michael (1966), *Experience and its Modes*, Londres, Cambridge University Press.
- SCOTT, Joan W. (1991), "The Evidence of Experience", *Critical Inquiry*, 17; trad. cast.: "La experiencia como prueba", a CARBONELL, Neus i TORRAS, Meri (comps.), *Feminismos literarios*, Madrid, Arco/Libros, 1999; també hi ha una traducció a la revista *Hiparquía*, X (1), 1999.
- STEIN, Gertrude (2000), *Guerras que he visto*, Barcelona, Alba.
- WILLIAMS, Raymond (1988), *Keywords: a Vocabulary of Culture and Society*, Londres, Fontana.